

Таким чином, впровадження екологічного аудиту на підприємствах лісопромислового комплексу України має свої особливості і не є можливим без розроблення на підготовчій стадії екологічних паспортів підприємств.

Література

1. **Про екологічний аудит:** Закон України від 24 червня 2004 р. № 1862 – IV. – Урядовий кур'єр. – 2004, № 150.
2. **ДСТУ ISO-14010-97.** Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Загальні принципи. – К.: Держстандарт України, 1997.
3. **ДСТУ ISO-14011-97.** Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Процедури аудиту. Аудит систем управління навколишнім середовищем. – К.: Держстандарт України, 1997.
4. **ДСТУ ISO-14012-97.** Настанови щодо здійснення екологічного аудиту. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з екології. – К.: Держстандарт України, 1997.
5. **Екологічний аудит:** Посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту/ Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та ін. – К.: Символ-Т, 1997. – 221 с.
6. **Екологічний менеджмент:** Навчальний посібник/ За ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлик. – К.: Центр навч. літ-ри, 2004. – 407 с.
7. **Садеков А.А.** Механизмы эколого-экономического управления предприятием: Монография. – Донецк, 2002. – 310 с.

УДК 330.342:167.1

Ст. викл. В.М. Легка¹ – Львівська державна фінансова академія

ПОНЯТТЯ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ (РЦП) ТА ЙОГО ЗАГАЛЬНОРИНКОВІ ФУНКЦІЇ

Аналізуються різні інтерпретації поняття РЦП. Акцентується увага на визначенні РЦП через його значення у функціонуванні національної економіки та взаємодії у складі фінансового ринку.

Senior teacher V.M. Legka – State financial academy of Lviv

The notion of market securities and it general marketing functions

It analyses different interpretations of notion market securities. Accent attention in the definition of market securities through it role in the function of the national economy and cooperation in the store of financial market.

У сучасних економіках цінні папери та РЦП є найважливішими складовими, які забезпечують ефективне функціонування всього ринкового механізму. Сьогодні у світі немає єдиного чіткого, всіма визнаного визначення цінних паперів. Існує велика кількість точок зору на те, що таке цінні папери, серед них: документи, які є титулом власності, або правом на отримання доходу; поняття, що включає акції, облігації та інші свідчення про заборгованість; документи, які є вимогами до реальних (фізичних) активів [1].

М.М. Агарков пріоритет при вираженні суті цінних паперів віддає вираженому в них праву. Щодо цілого ряду паперів (вексель, чек, акція і т. п.) пред'явлення паперу необхідно для здійснення вираженого в ньому праву. Такі папери називаються цінними паперами. Це поняття охоплює велику різноманітність паперів – акції, облігації, вексель, чек, документи кредитних закладів, банківські білети, коносамент, складське свідоцтво тощо. Всі ці різ-

¹ Начальник навчально-методичного відділу ЛДФА

номанітні за своїм змістом папери об'єднуються за спільною ознакою, необхідністю їх пред'явлення для здійснення вираженого в них права [2]. Автори звертають увагу, що в економічній літературі можна спостерігати боротьбу двох напрямів, які відстоюють протилежні точки зору. Прихильники марксистського напрямку стверджують, що цінні папери мають фіктивну природу і їх вартість, як правило, носить фіктивний характер. Разом з тим прихильники ринкових відносин заперечують наявність фіктивної вартості і стверджують, що за цінними паперами стоїть реальна вартість, яка відображена у ціні [3].

У сучасній економіці цінні папери переважно існують у бездокументальній формі, у вигляді запису на магнітному або іншому носії інформації. У випадку необхідності здійснення угод з цінними паперами оформляється відповідний сертифікат, що засвідчує право власності на цінні папери. Згідно з Законом України "Про цінні папери та фондову біржу" цінний папір визначається як грошовий документ, що засвідчує право володіння позикою або відношення позики між собою, яка його випустила (емітентом), та його власником (інвестором) та передбачає, як правило, дохід у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, які витікають з цього документа, іншим особам [4].

В українському законодавстві про цінні папери також є майнові права щодо позики та доходу по них, а також відносини, які виникають у процесі передачі прав покупцю цінних паперів. У визначенні суті цінних паперів в українському законодавстві поки що не здійснено їх розподіл на емісійні та неемісійні (грошові) цінні папери. Неемісійні або грошові цінні папери, такі як чеки, акредитиви, що не мають спеціального ринку, а функціонують в окремому секторі РЦП.

У сучасній економіці кількість паперів, які супроводжують різні аспекти господарської діяльності, стрімко збільшується. У зв'язку з цим постає проблема ідентифікації цінних паперів, виділення їх з загального документообігу, що може виявитись складною проблемою. Автор вважає, що вирішити цю проблему можливо з урахуванням усіх обставин, які свідчать про волю сторін – бажають вони зробити папір необхідним для вираження в ньому права, або ні. Полегшує інтенсифікацію належності паперу до того типу, який зазвичай розглядається в обороті як цінний папір. Питання є простим, коли документ має реквізити, які у силу закону визнають його належність до певного типу цінних паперів [2]. На рис. 1 узагальнені основні ознаки цінних паперів, згідно з якими можлива їх ідентифікація.

В українській економічній літературі визначають характерні особливості цінних паперів, як документів, що виражають майнові відносини у суспільстві чи підтверджують право на певне майно або грошову суму. До цінних паперів відносять тільки такі грошові інструменти, які можуть бути об'єктом купівлі-продажу, а також джерелом доходу (разового або постійного). Відносини з приводу обміну цінних паперів утворюють відповідні ринки, акції переважно обертаються на фондовій біржі, облігації у банківській сфері. Капітальні цінні папери (акції та облігації) приносять постійний дохід і є джерелом залучення капіталу. Грошові цінні папери є короткотерміновими борговими зобов'язаннями і приносять разовий дохід [5].

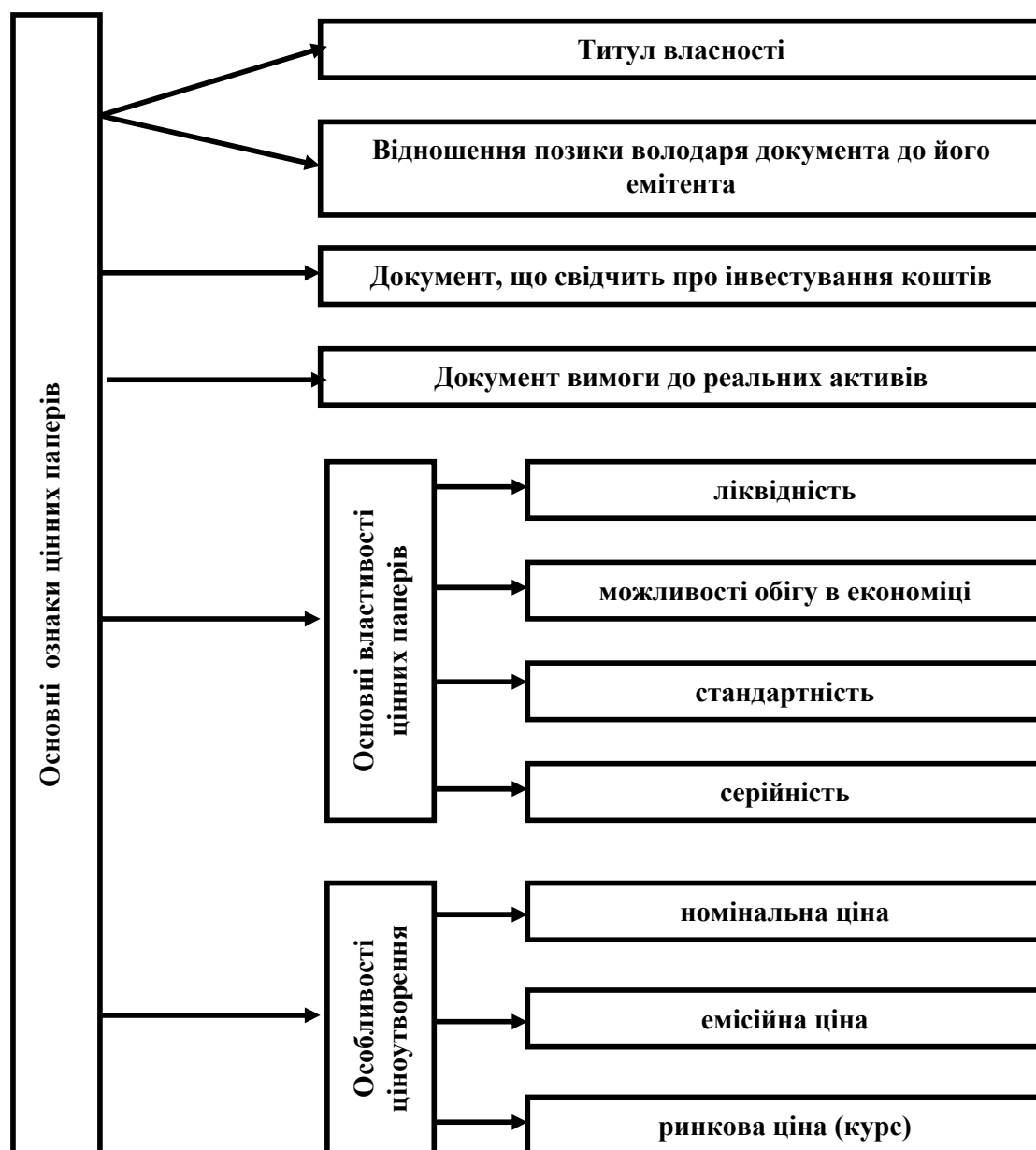

Рис. 1. Основні ознаки цінних паперів

Таким чином, цінні папери одночасно є об'єктом купівлі-продажу і джерелом доходу. Відповідно повинні існувати ринки, які забезпечують реалізацію процесу купівлі та продажу цінних паперів. Процес формування ринкових структур з торгівлі цінними паперами значною мірою обумовлений історичними традиціями та національними особливостями. Е.Ф. Жуков вважає, що РЦП є механізмом, який є функціональною складовою ринку капіталу і розвивається за власними законами і який залежить від економічної та політичної кон'юнктури [6]. Інші автори ототожнюють РЦП з фінансовим ринком [7].

Проте, переважаючими є погляди, згідно з якими РЦП є складовою фінансового ринку, який включає всі сфери національної економіки, де формуються, перерозподіляються та інвестуються кошти. Фінансовий ринок визначає характер функціонування РЦП, його можливості, взаємодію та роль в національній економіці. Ф.С. Мишкін аналізує роль фінансових ринків в економіці і підкреслює, що вони дають змогу коштам переміщуватись від тих, хто не має продуктивних можливостей, до тих, що мають такі можливості. Викон-

нуючи цю функцію, фінансові ринки сприяють вищій продуктивності та ефективності економіки загалом. Вони також безпосередньо поліпшують добробут споживачів, дозволяючи їм здійснювати їхні покупки краще. Фінансові ринки забезпечують коштами, не примушуючи чекати, доки буде заощаджена повна купівельна ціна для купівлі речей. Фінансові ринки, що ефективно працюють, поліпшують економічний добробут кожного члена суспільства [8, 9].

У визначенні місця РЦП у системі ринкових відносин використовуються різноманітні аспекти. В одних випадках РЦП розглядається як складова ринку капіталів або фінансовий ринок, де здійснюється купівля та продаж цінних паперів. Проте розмежування та градація ринку капіталу є досить умовна, оскільки відбувається взаємний перелив капіталу з однієї форми в іншу:

- замість банківських кредитів здійснюється емісія цінних паперів;
- емітуються боргові цінні папери під банківські гарантії;
- банківські кредити видаються під заставу цінних паперів;
- короткотермінові вкладення трансформуються у середньо- та довготермінові кредити під банківські та державні гарантії;
- здійснюється кредитування цінними паперами шляхом укладання угод РЕПО.

Таким чином, цінні папери та РЦП забезпечують мобільність капіталу, його переливу в ті сфери і форми, де створюється можливість його найбільш ефективного використання. РЦП забезпечує динамічний перетік капіталу в найбільш вигідні ніші його застосування. Переважно з альтернативними джерелами залучення капіталу; використання можливостей РЦП забезпечує більш високу динаміку інвестиційних та інноваційних проектів.

Автори звертають увагу на особливості РЦП у структурі фінансового ринку. Порівняно з іншими сегментами ринку, де розподіляються банківські кредити, РЦП має певні переваги, пов'язані з мобільністю процесу отримання позики. Банки для отримання середньо- та довготермінових позик вимагають складного документального забезпечення, крім того, позичальник потрапляє у певну залежність від кредитора. На РЦП позичальники через цінні папери зустрічаються з кредиторами, які отримують більш високий процент [7, с. 4].

У національній економіці РЦП виконує важливі функції, пов'язані з **розширенням можливостей фінансового ринку в наданні довготермінових позик**. Комерційні банки переважно обмежують свою кредитну діяльність короткотерміновими позиками. Механізми функціонування РЦП дають можливість отримувати кошти практично на будь-який період. РЦП функціонує в тісному зв'язку та взаємодії з грошовим ринком, який дорівнює і розширює можливості фінансування економічної діяльності. Грошовий ринок є сектором фінансового ринку, на якому використовуються короткотермінові (терміном до 1 року) грошові інструменти.

РЦП, згідно з особливостями інструменту, які на ньому обертаються, формується при взаємодії секторів фінансового ринку: кредитного ринку, ринків капіталу та грошей. Фінансові потоки, які формуються в національній економіці, є диверсифікованими залежно від попиту у певному секторі економіки. Найбільш вагомою складовою РЦП є інструменти ринку капіталу, які формують основні інвестиційні потоки. Ринки короткотермінових інструментів позики взаємодіють з вторинним РЦП (рис. 2).

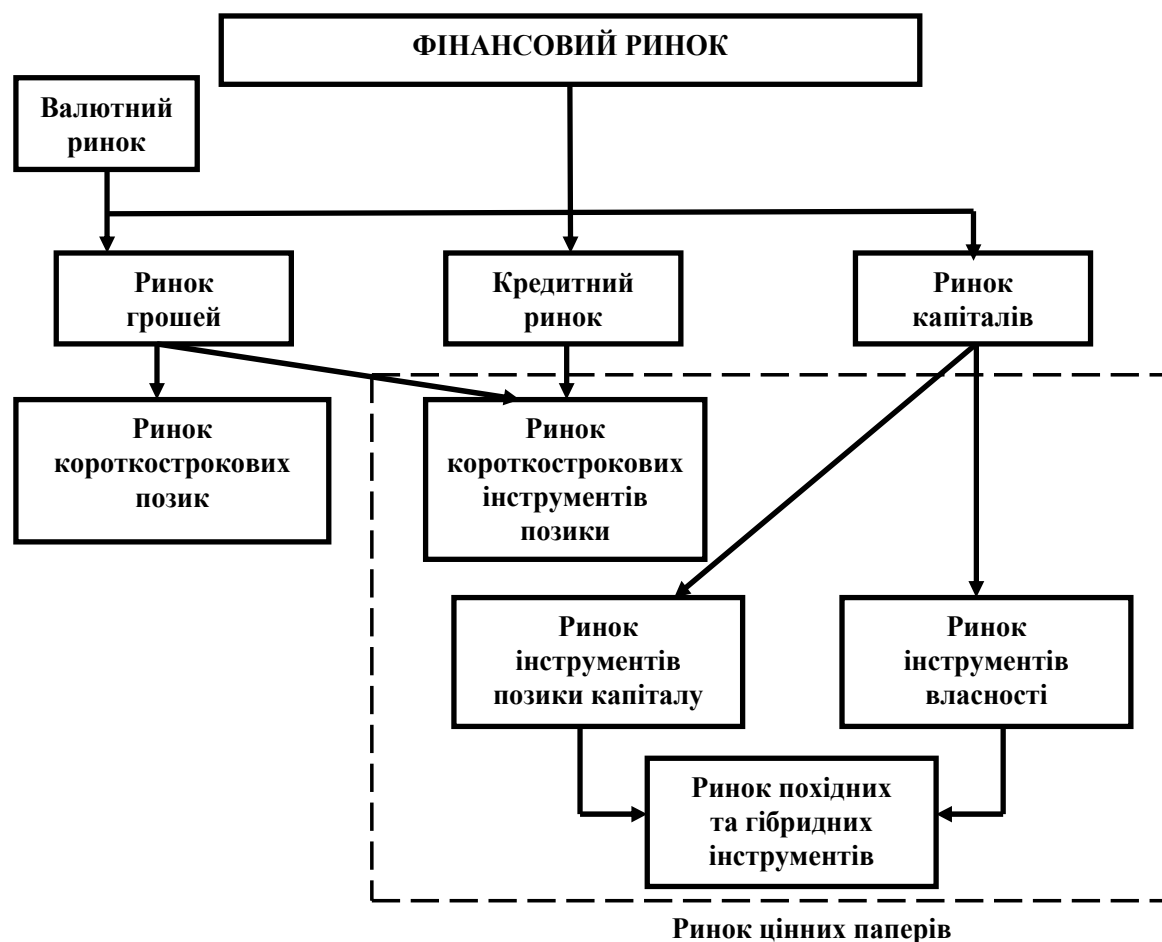

Рис. 2. Ринок цінних паперів у структурі фінансового ринку

В. Шакран звертає увагу, що розкрити РЦП та кредитний ринок можливо тільки за ознакою ліквідності. Банківські кредити та цінні папери конкурують між собою і знаходяться в однакових умовах за термінами надання позичок. Проте, за умовами ліквідності фінансові активи РЦП мають переваги і є зручнішими у використанні для учасників фінансового ринку. Взаємодія РЦП із кредитним ринком призводить до виникнення конкурентної боротьби між ними [3, с. 14-18].

З іншої позиції РЦП є важливим елементом ефективно функціонуючої ринкової економіки. Ключовим завданням РЦП є залучення інвестицій, які визначають можливості довготермінового економічного розвитку. Поряд з цим РЦП є одним з важливих інструментів державної бюджетної політики. РЦП знаходиться у постійному розвитку і тісно пов'язаний з різними сферами фінансової економічної діяльності. У зв'язку з тим, що відсутня універсальна модель РЦП, можливо тільки виділити деякі базові принципи, які однаково реалізуються у всіх країнах [10]. У наведеному визначенні РЦП головна увага приділяється його функціям, тобто об'єкт дослідження пізнається через його значення у функціонуванні національної економіки та взаємодії у складі фінансового ринку.

В економічній літературі стосовно функцій та місця РЦП у національній економіці погляди вчених зосередились на ролі в інвестиційних процесах, формуванні перерозподілу капіталу. Функції РЦП в економічній системі проявляються через економічну сутність ринку, які можливо поділити на загаль-

норинкові та специфічні. До загальноринкових функцій відносяться: комерційна, цінова, інформаційна та регулятивна [3, с. 13-17].

Під комерційною функцією розуміють намагання учасників РЦП отримати прибуток від діяльності ринку, яка з позиції учасників ринку є найголовнішою. **Цінова функція** РЦП має специфічний характер і полягає в існуванні системи цін: ціна відкриття, ціна закриття, середньозважена ціна за день, максимальна та мінімальна ціни за торговельний період тощо. Також існують ряд концепцій визначення ціни на РЦП. **Інформаційна функція** забезпечує можливості включення РЦП у загальні інформаційні потоки, які забезпечують функціонування ринкового механізму. Інформаційна прозорість РЦП і доступність інформації про реальний фінансовий стан емітента цінних паперів є основою для формування ринкових цін. За таких умов коливання цін на РЦП є індикатором економічної кон'юнктури. **Регулятивну функцію** на РЦП одночасно забезпечують держава та саморегулюючі організації, інтереси яких мають спільну та протилежну спрямованість. Цінова стабільність та упорядковане функціонування РЦП відносяться до інтересів усіх суб'єктів економічної діяльності. Проте, конкуренція за фінансові ресурси призводить до конфлікту між державним та корпоративними секторами РЦП. Для узгодження протиріч і підвищення ефективності необхідна регулятивна функція на всіх секторах РЦП.

Цивілізаційний поступ національної економіки України неможливий без формування потужного РЦП, яке увібрало б у себе найбільш оптимальні засади світового досвіду у цій сфері. Суть РЦП та характер його діяльності пов'язаний з широким діапазоном впливу на всіх рівнях національної економіки. У національній економіці він є складовою механізму інвестування капіталу, який забезпечує його перелив із сфери з вищою дохідністю і де є попит на капітал. Одночасно РЦП дає змогу капіталу мігрувати з галузей, де є його надлишок. Використання цінних паперів дає змогу акумулювати заощадження, які формуються у всіх сферах економічної діяльності і перерозподіляти їх у напрями найвищого інвестиційного попиту.

Література

1. **Анесьянц С.А.** Основы функционирования рынка ценных бумаг. – М.: ЭБМ-Контур, 1998. – С. 5.
2. **Агарков М.М.** Учение о ценных бумагах. – М.: Финстатинформ, 1993. – С. 9.
3. **Шапран В.С.** Становлення ринку цінних паперів в Україні: теоретичний аналіз проблеми/ Фондовий ринок. – 2002, № 16. – С. 16-21.
4. **Відомості** Верховної ради України. – 1991, № 33. – С. 1069-1083.
5. **Економічний** словник-довідник/ За ред. С.В. Мочерного. – К.: Femina, 1995. – С. 364.
6. **Жуков Е.Ф.** Ценные бумаги и фондовые рынки. – М.: Банки и биржи, 1995. – 224 с.
7. **Лялин В.А., Воробьев П.В.** Ценные бумаги и фондовая биржа. – М.: Фимина, 1998. – 232 с.
8. **Мишкін Ф.С.** Економія грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи, 1999. – С. 77.
9. **Килякова А.А., Алдаева Л.А.** Рынок ценных бумаг и биржевое дело. – М.: Наука, 2000. – С. 19.
10. **Финансы**, денежное обращение и кредит/ Под ред. В.К. Сенчатова. – М.: Наука, 1999. – С. 293.